

КИНЕСКА „ОФАНЗИВА ШАРМА” НА ЦЕНТРАЛНУ И ИСТОЧНУ ЕВРОПУ

Увод

Свет је у двадесет првом веку променио своје карактеристике услед глобализације која је наступила читаву деценију раније (Реџулић, 2002: 17, 18). Последице тога су видљиве у окружењу у коме је расподела моћи постала мултиполарна, а сарадња између држава неопходна. Завршетак униполарног момента (Krauthammer, 1990/1991: 23-33; 2002: 13) наговестио је једну нову етапу постамеричког света (Zakarija, 2009: 3) у којем долази до дисперзије глобалне моћи са Запада на Исток (Goldstein, 2007: 639-682) и где тврду моћ замењују мека и паметна моћ (Naj, 2012: 9). У свету где је међузависност све више присутна, где НР Кина и Сједињене Америчке Државе (САД) коегзистирају као ривали и партнери у некој врсти симбиозе (Brzezinski, 2012: 20), присутна је немогућност Г7 и Г8, али и економија у успону предвођених Кином, да обезбеде глобалну стабилност, те Г20 постаје „кључни инструмент за прилагођавање“ у коме свака држава мора да уклопи своје националне аспирације у међународни аранжман којим се избегава конкуренција нулте игре у циљу даљег економског развоја (Kissinger, 2011: 529).

Европа није остала имуна на промене које је нова расподела моћи у свету донела. Иако су претходне кризе показале да је могуће сарађивати на питањима од заједничког интереса, у складу са формулом „мање партнерство а више коеволуција“ (Kissinger, 2011: 539), криза у Украјини, која је почела 2013. године, указала је на то да су велике силе далеко од визије заједничког циља да не размишљају о моћи над другима већ о моћи за постизање циљева заједно са другима. И поред потребе држава лавова да очувају постојећу расподелу моћи у међународном систему тј. очувају равнотежу снага како би задржали своје место у систему, међународни поредак сачињен након Другог светског рата се увелико налази у фази мењања (Schweller, 1994: 101). Неспособност лидера да користе контекстуалну интелигенцију (способност да се разумеју околности у развоју и да се искористе трендови) као кључну вештину

којом ће изворе моћи преобратити у успешне стратегије паметне моћи, негативно је утицала на опоравак држава након економске и финансијске кризе 2008/09. године.

Европска економска заједница прерасла је у Европску унију која, како би сачувала своју животност и постојећу кохерентност, амбициозним циљевима константно себи поставља нове изазове. Као мост између Европе и Азије регион Централне и Источне Европе, са 16 држава од којих су неке чланице Европске уније (Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, Словенија, Мађарска, Чешка Република, Словачка, Румунија, Бугарска и Хрватска), а неке у фази приступања (Србија, Црна Гора и Албанија) или још увек у предприступним процесима (Македонија и Босна и Херцеговина), је одувек био простор на коме су се преламали многобројни интереси и на који су многе државе, нарочито оне у успону, желеле да прошире свој утицај. Данас овај регион, захваљујући свом геостратешком положају, привлачи многобројне инвестиције у области инфраструктуре, бродарства, транспорта и енергетике.

Кина, која је крајем седамдесетих година 20. века са политиком „отварања према свету“, почела да води једну флексибилнију спољну политику отпочевши, између осталог, сарадњу на свим пољима са Европском заједницом (ЕЗ), све више је почела да показује интерес за овај регион, како у политичком, тако и у економском смислу. Немири на Тјенанмену 1989. године су утицали да се сарадња са ЕЗ ограничи у неким областима увођењем санкција које су и данас на снази. Оне су се у првом реду односиле на прекид војне сарадње са Кином и забрану извоза наоружања и високих технологија које би могле бити употребљене у војне сврхе. Временом је Кина од тржишног елдорада и пожељног партнера, у 21. веку постала озбиљан конкурент и супарник. Невероватан економски успон и „going out“ политика (*Zou Chuqu*), којом пласира вишак капитала са циљем да се продуби приступ страним тржиштима, природним ресурсима и напредним технологијама, изазива несигурност и страх код држава широм света, а нарочито оних у њеном суседству. Услед тога оне су разапете између скептичности и забринутости својих лидера с једне стране, и жеље за дубљом сарадњом са друге стране. То се односи и на подручје Европске уније (ЕУ), посебно када је у питању Централна и Источна Европа која се од „big bang“ проширења 2004. године, а посебно од кризе 2008. године и отпочињања Механизма сарадње Кине са овим регионом 2012. године налази у фокусу пажње ове далеке азијске државе.

Овај рад се састоји од пет делова. У првом делу ће бити речи о томе на који начин се развијала сарадња НР Кине са Европом од 1949. године и како је на то утицао њен убрзани економски развој. Други део објашњава настанак кинеске „going out“ политике на почетку 21. века и њену сврху. Трећи део говори о томе колико се ситуација променила у корист Кине након економске и финансијске кризе 2009. године и на који начин је то утицало на промену односа држава Европске уније према њој. Четврти део објашњава због чега је Пекинг толико заинтересован за сарадњу са Централном и Источном Европом. Поставља се питање да ли скептичност и забринутост бриселских званичника с једне стране, и жеља за дубљом сарадњом са друге стране, пружају јасан оквир

сарадње који државе овог региона могу да имају са Кином? Задњи, пети део ближе описује начин функционисања и давања кинеске помоћи и инвестиција иностранству – FAGIA, поредећи га са западним моделом давања помоћи и инвестиција. Овај чланак се завршава кратком дискусијом о могућностима које пружају два модела давања помоћи и инвестиција у свету, као и о перспективи давања кинеске помоћи и инвестиција државама Европе, а посебно региону Централне и Источне Европе.

Кина и Европа – од идеологије до прагматизма

Кинески спољнополитички став према Европи, од оснивања Народне Републике Кине 1949. године, био је заснован на идеологији и Мао Цедунговој (*Mao Zedong*) визији интереса у међународној политици. У првим годинама, Кина је Европу посматрала кроз стратегију „нагињања на једну страну“ (*Yibiandao*) тј. кроз свој однос са Совјетским Савезом (СССР) и социјалистичким блоком, а против империјалистичког америчког блока држава. Западна Европа је доживљавана као инструмент у рукама САД, док је процес европских интеграција, започет 1951. године оснивањем Европске заједнице за угаљ и челик (ECSC), од стране Мао Цедунга сматран као доказ слабљења америчке позиције чији је циљ било интегрисање Западне Европе како би се избегао економски колапс капиталистичког система који су САД наметнуле Европи. Међутим, отпочињањем идеолошког спора са СССР шездесетих година 20. века Кина мења стратегију „нагињања на само једну страну“ у нову стратегију по којој антиимперијализам (*Fan Di*) и антиревизионизам (*Fan Xiu*) представљају два фронта борбе на коју ће се Кина фокусирати у наредном периоду. Према Маовој теорији посредничких зона (*Zhongjian Didai*) која је осмишљена 1946. а модификована 1963. године, као теоријско објашњење нове стратегије, Европа је требала да представља једну од посредничких зона између империјалистичког и социјалистичког блока. Суштина је била да Западна Европа буде независна од САД и да заједно са Кином и земљама у развоју сарађује како против СССР, тако и против САД. Међутим, и поред постојања билатералних односа са појединим државама чланицама Европске економске заједнице (ЕЕЗ) тек након успостављања сино-америчких односа 1972. године одласком председника Ричарда Никсона и његовог саветника Хенрија Кисинџера у Пекинг, успостављени су дипломатски односи између Кине и Европске заједнице 1975. године. Након успостављања дипломатских односа са САД, Пекинг 1979. године поново мења стратегију у стратегију „нагињања на само једну страну“ (*Yitiaoxian*) по којој Европа представља важан елемент отпора против Совјетског Савеза (Szczudlik-Tatar, 2010: 349-363). Мао Цедунгова „теорија о три света“ (*Sange Shijie*), по којој су „први свет“ чиниле супер силе – САД и СССР, „други свет“ развијене земље попут Јапана и европских земаља и „трећи свет“ неразвијене земље или земље у развоју Азије, Африке и Латинске Америке, међу којима су биле несврстане земље попут Југославије, али и Кина (Tanjug Press, 1977), је претрпела промене, тако да су по новој дефиницији, други и

трећи свет, заједно са САД требали да сарађују против Совјетског Савеза (Szcudlik-Tatar, 2010: 349-363).

Са доласком Денг Сјаопинга (*Deng Xiaoping*) на чело Кине став заснован на идеологији мења се и постаје прагматичан. Однос са великим силама се уравнотежује услед неопходности стабилних спољнополитичких односа како би се држава усредредила на преко потребан економски развој. Такође, развија се једна свестрана сарадња са Европском унијом чији најбитнији део представља јачање економских односа, те је већ 1978. године потписан Споразум о трговини, а затим и 1985. године Споразум о трговини и економској сарадњи. Међутим, нереди на Тјенанмену из 1989. године довели су до погоршања односа на релацији Брисел-Пекинг. Свих 12 држава Европске заједнице прекинуло је контакте на високом политичком новоу и суспендовало тзв. меке зајмове. Уведене су санкције које су се односиле на прекид војне сарадње и забрану извоза у Кину наоружања и високих технологија које би могле бити употребљене у војне сврхе. Па ипак, већина држава чланица ЕЗ су биле сувише заинтересоване за кинеско тржиште да би га се одрекле, те је већ 1992. године међусобна трговина, сем оружјем и високим технологијама, обновљена (Babić, 2010: 435).

Крај Хладног рата и распад СССР довели су до тога да је нестао страх од совјетског „хегемонизма“ који је „кројио“ кинеску спољну политику и ујединио Вашингтон и Пекинг. У таквим промењеним геополитичким односима кинеска спољна политика почела је да се гради у односу на једину суперсилу која је преостала – САД. Поставши највећа комунистичка држава на свету Кина је преузела од Совјетског Савеза улогу водећег идеолошког ривала (Hantington, 2000: 246). Међутим, и овог пута кинеска прагматичност је имала утицаја те као што је прилагођавао своју спољну политику током Хладног рата, Пекинг, како би заштитио националне интересе, исто је почео да ради и након његовог завршетка. Заменивши Мао Цедунгово схватање да „време мира није добро за развој“ и да је хаос много бољи јер „рађа промене“ и његову процену вероватног „раног рата, главног рата и нуклеарног рата“ (*Zhangzheng Yu Geming*) закључком да су „мир и развој главне тенденције епохе“ (*Heping Yu Fazhan*), 1985. године Денг Сјаопинг је поставио темеље реформи спољне политике препознатљивој у савременој пракси кинеске државе као доктрина „24 карактера“, која се данас огледа у теорији „мирољубивог и хармоничног развоја“ (Kissinger, 2011: 539).

Држећи се његовог дугорочног плана већ деведесетих година у Кини се почео примећивати напредак, деценију пре него што је планирано. Наиме, 1997. године, три године раније од зацртаног рока, испуњено је 16 индикатора за остварење државе благостања (*Xiaokang*). Затим је задато нових 10 индикатора који треба да буду испуњени у три корака до 2020. године, на стогодишњицу од оснивања Комунистичке партије Кине (КПК), и који би требало од Кине до 2050. године (следећи линију од 100 година од оснивања НР Кине) да направе свеобухватну државу благостања (*Quianmian Xiaokang*, Арежина, 2014: 8). Тиме ће бити остварен „кинески сан“ од 200 година реформи (Weibin, 2013).

Важност и величина економија и тржишта Европске уније и Кине упућивали су их на интензивну сарадњу. Стога је Европска комисија 1995. године по први пут установила Стратегију за развој односа са Кином. Након преузимања Хонг Конга (1997) и Макаоа (1999) нестала је и последња могућност за директан сукоб интереса, како у геополитичком, тако и у стратегијском смислу. У Саопштењу о изградњи свеобухватног партнерства са Кином из 1998. године је предложен унапређени политички дијалог, подршка кинеској транзицији ка отвореном друштву заснованом на владавини права и поштовању људских права, даљем кинеском интегрисању у светску економију, охрабривање њених интереса у регионалној сарадњи, подршку економским и социјалним реформама, одрживом развоју и подизању профила ЕУ у Кини. Међутим, брз економски развој, који је утицао на то да Пекинг почне на Западу да се перципира као важан партнер, није довео до укидања санкција на извоз наоружања и високих технологија у Кину. Оне су остале на снази, иако је њихова улога више симболична него практична. Перципирање Европске уније као независног економског и политичког субјекта који представља мекану противтежу САД било је потпуно погрешно. Схвативши то Кинези су кренули да промовишу своје спољнополитичко виђење света које се креће од једне суперсиле тј. униполарног ка мултиполарном свету, признали су Брисел као важног актера у међународним односима и тиме отпочели са применом Велике стратегије која је требала да им омогући да Кина постане економски просперитетна земља, стабилна изнутра и призната и прихваћена споља као велика сила (Szcudlik-Tatar, 2010: 352). Услед тога, дефанзивна сигурносна стратегија комбинована са економском привлачношћу великог тржишта постала је окосница кинеске спољнополитичке стратегије (Cheung, 2006).

„Going out“ политика

Касних седамдесетих година XX века, Кина је почела да гради своју стратегију економске модернизације на филозофији која се тиче страних директних инвестиција. Она функционише у две различите, али међусобно повезане фазе. Прва, „поздрављање уласка“ (*Yin Yinlai*), је олакшала домаћу акумулацију капитала, реформу тржишта и технолошког развоја, да би затим била праћена другом фазом политиком „изласка на страна тржишта“ (*going out*) вишка капитала са циљем да се продуби приступ страним тржиштима, природним ресурсима и напредним технологијама, доносећи додатни раст и стабилизацију. Ове две фазе функционишу по принципу Јин и Јанг како би по таоизму дуалистичком космологијом била створена равнотежа у природном свету. Денг Сјаопинг је 1978. године почео да припрема терен за глобалну стратегију. Покренуте су обимне реформе на тржишту које је пратила деколективизација пољопривреде, експеримент са слободним тржиштима и уплив страног капитала. „Славно је бити богат“ бодрио је Денг Сјаопинг свој народ (Kenedi, 1997: 200).

У то време стране директне инвестиције су у Кину улазиле углавном преко Хонг Конга који је тада још увек био под британском управом. Само

државна предузећа и друга покрајинска и општинска тела могла су да инвестирају у иностранству, што су и чинила али у веома скромном обиму. Средином деведесетих друштвена предузећа су претворена у акционарска друштва. Азијска финансијска криза 1997-1998. године натерала је Кину да помогне својим мултинационалним компанијама да успоставе у иностранству производне базе, како би могле да се интегришу на нова тржишта и усвајају западну технологију, менаџерско управљање и страну валуту. Кина је почела да нуди пореске олакшице за извоз и финансијску помоћ свим својим предузећима у иностранству која би користила кинески материјал, делове и опрему.

Обим промена које су након тога захватиле Кину економиста Џефри Сакс је сажео у једноставну реченицу: „Прича о Кини је најуспешнија прича о развоју у историји света“ (Stojanović, 2013: 837). Почетак 21. века наговестио је промене у међународним односима. Брз економски развој Кине за последицу је имао настанак теорије о „кинеској опасности“ на Западу што је као резултат имало редефинисање спољне политике (Baković, 2004: 2). Кинеско руководство са Ху Ђинтаом на челу је промовисало теорију „мирољубивог успона“ којом је успон дефинисан као легитиман циљ за који је потребан мир, као предуслов али и циљ у исто време. По њему, тај успон није требао да узнемири дотадашњу равнотежу снага, него да, штавише, буде користан суседним државама и светској заједници. Први корак је требала да буде позитивна перцепција Кине у сопственој регији као предуслов за њено позитивно прихватање у целом свету. Међутим, израз „мирољубиви успон“ је доживљаван као претња па је убрзо промењен у „мирољубиви развој“. У овој, као и у доктрини „хармоничног развоја“, које су обележиле кинеску спољну политику у првој деценији 21. века, може се видети суштински утицај великог архитекта Денг Сјаопинга и његове доктрине „24 карактера“ (Bergsten et al, 2012: 281).

Када је Кина 2001. године приступила Светској трговинској организацији (СТО), „going out“ политика је званично покренута. Ова политика је укључена у десети петогодишњи план (2001-2005) чиме је формализована као једна од „четири модернизације“ и примарни циљ економског развоја. Њену суштину представља охрабривање предузећа која су у државном власништву да уђу на СТО тржиште, али и конкретну помоћ кинеске државе за пословне подухвате у иностранству. Остварујући на тај начин шире дипломатске циљеве, како би инвестирали импресивне кинеске девизне резерве предузећима су дата правна и административна средства, преференцијални приступ финансијама и дипломатска подршка неопходна да се пробију на тржишта изван Кине. Главни циљ је наставак развоја, повећање производње, запошљавање и други економски програми који као приоритет имају смањење инфлаторног притиска и спречавање смањења вредности кинеских средстава у доларима (Aрежина, 2014: 14). Стицање имовине, као и инвестирање у иностранству је јефтиније, а компаније су заинтересованије за улагања у реалну економију уместо шпекулативних инвестиција у финансијским секторима. На тај начин је Кина, повећавајући стране директне инвестиције у наредним годинама, постала велики светски инвеститор, трансформишући се од великог извозника робе у великог извозника капитала.

У свом једанаестом петогодишњем плану (2006-2010) Влада је подстакла компаније да „и даље иду напоље“ (*Jinyibu Zouchuqu*) како би вишак капитала усмериле од спекулативног инвестирања у некретнине и берзу, и да би се олакшао већи притисак на кинеску валуту ренминби. Комисија за национални развој и реформу сачинила је списак природних ресурса и технологија на које кинеске директне инвестиције треба да циљају. До краја 2010. године стране директне инвестиције су према Министарству трговине НР Кине порасле на 317,21 милијарди долара (у односу на 4,840 милијарди долара САД), док су закључно са јуном 2013. године износиле 435,7 милијарди долара (The Heritage Foundation, 2013). Очекује се да ће 2020. године Кина достићи хиљаду милијарди долара страних директних инвестиција које пласира у иностранство. Ова политика се и даље развија, што је приметно у Дванаестом петогодишњем плану за период од 2011-2015. године где је фокус стављен на „инклузивни раст“. Циљ је концентрисати се на продубљивање дистрибутивне мреже и препознавање, као и на стицање напредних технологија и могућности истраживања и развоја (Diplomatic Courier, June 26th 2013).

Криза као кључни моменат јачања Сино-Европске сарадње

Економска и финансијска криза, која је избила у јесен 2008. године у САД и прелила се у Европу у пролеће 2009. године, и способност да се она успешно преброди у односу на већину света променила је кинеску самоперцепцију. Док се већина светских привреда суочавала са налетима кризе и њеним последицама таворећи или у предворју или, пак, у самом епицентру рецесије, Кина је 2009. године забележила економски раст од 8,7 процената. Томе треба додати и чињеницу да се кинеска економија током три деценије сваких осам година удвостручавала (Zakarija, 2009: 88). Великој Британији је било потребно 155 година да удвостручи свој БДП по глави становника, САД је било довољно 50 да учини исто, док је Кина то учинила за 15 година. Данас је она друга економска сила света са најбржом стопом развоја, прва трговинска сила света, прва извозна и друга увозна земља света, највећи штедиша и други по реду војни потрошач (Naj, 2012: 2018). Такође, она је и главни трговачки партнер већине земаља света, укључујући чак и блиске америчке савезнике као што су Јужна Кореја и Аустралија. И док су 2006. године САД биле највећи трговински партнер за 127 земаља света, а Кина за 70, у 2011. години ситуација се променила у корист Кине која је постала главни партнер за 124 земље, док се број партнера САД смањило на 76 (Xiaofang, 2013). Како би на неки начин сузбио кинеску трговинску и економску офанзиву Вашингтон је 2012. године своју спољну политику окренуо ка Азијско-Пацифичком региону и осмислио два пројекта: Транспацифичко економско партнерство и Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство (U.S. Department of State, 2013). Па ипак Пекинг и даље има веома висок економски раст од 7,4 процента колико је износио у првом кварталу 2014. године (CRI, 2014).

Брз економски развој Кине подстакао је њено руководство да, како би одржали домаћи раст, обезбеде довољан доток енергије и сировина улажући у земље Африке, Латинске Америке, југоисточне Азије, Аустралије и Канаде (Diplomatic Courier, 2012). Путем „меке моћи“ кроз „офанзиву шарма“ од 1950. до краја 2009. године дато је укупно 39,2 милијарде долара помоћи. Према документу кинеског Министарства информација, давања су се састојала од 16,3 милијарде долара бесповратне помоћи, 11,7 милијарди долара бескаматних и 11,3 милијарде долара повлашћених зајмова. Од тога 61 проценат је искоришћен за помоћ у изградњи транспорта, комуникација и електричне инфраструктуре, а 8,9 процената за подршку развоја енергетског сектора и ресурса, као што су нафта и минерали. Бела књига о мирном развоју из 2011. године наводи да су до 2009. године дати повлашћени кредити за укупно 76 земаља у којима се изводило 325 пројеката, од којих су 142 већ била завршена (Information Office of the State Council, 2011). Према подацима кинеског Министарства трговине њихова помоћ државама широм света пре кризе је износила: у 2005. години 12,3 милијарде долара, у 2006. години 21,2 милијарде долара, и у 2007. години 26,5 милијарди долара. Од 2008. године та сума значајно расте на 55,9 милијарди долара, да би до 2012. години нарасла на 77,2 милијарде долара, и закључно са јуном 2013. године износила укупно 435,7 милијарди долара (The Heritage Foundation, 2013). Данас, кинеска помоћ и инвестиције већином одлазе на улагање у инфраструктуру (40 процената) и природне ресурсе (42 процента), док осталих 18 процената одлази на остале видове помоћи (Wolf et al, 2013: 47).

Европско тржиште је и поред чињенице да су Кина и Европска унија у 2001. години засновале „пуно партнерство“ које је 2003. године прерасло у „стратешко партнерство“ тј. „свеобухватно стратешко партнерство“ остало прилично затворено за Кинезе (Babić, 2010: 426). Година 2008. остаће упамћена по захлађењу односа између Пекинга и Брисела. Разлог за то су били ставови појединих чланица ЕУ према побуни „14 марта“ у Ласи, управном седишту кинеске покрајине Тибет, као и према Олимпијским играма чији је Кина те године била домаћин. Наиме, Европски парламент је 10. априла 2008. године усвојио Резолуцију о Тибету, Далај Лама је примљен у формалне посете од стране неких европских званичника, док су европска јавна гласила критиковала Кину због догађаја у Ласи. Такође, током председавања Словеније Европском унијом објављена је декларација, заједно са САД, о осуди Кине. Било је и претњи бојкотом Олимпијских игара због чега је на крају Кина отказала Састанак на врху Азија-Европа који је требао да се одржи 1. децембра 2008. године, што је био први пут у 11 година (од 1998. године) да се овај састанак одложи (Babić, 2010: 428).

Па ипак, Кина, свесна тога да мултиполарни свет може постојати само уз уједињену Европску унију и јак еуро који спречава јачање долара, је током кризе 2009. године притекла у помоћ са девизним резервама које поседује. Тиме је, у исто време, штитила своје извозно тржиште, извор нових технологија и опреме и један од највећих извора страних улагања (Babić, 2010: 459). Активно је подржавала еврозону преко Европског фонда за финансијску стабил-

ност и Европског стабилизационог механизма. Путем ММФ-а дала је помоћ у вредности од 43 милијарде долара. Милијарде кинеских девизних резерви уложене су у европске обвезнице, посебно оних држава чија је презадуженост претила опстанку евра – Грчке, Ирске, Португалије, Шпаније. Кинеске инвестиције на Старом континенту су за 2012. годину износиле 69,3 милијарде долара, да би закључно са јулом 2013. године достигле цифру од 82,5 милијарди долара (The Heritage Foundation, 2013a, 2013b). Од тога је за кредитирање 16 држава Централне и Источне Европе у 2012. години издвојено 10 милијарди долара (RTS, 2012). Такође, Кина је повећала увоз из Европе, склапајући уговоре у Немачкој, Британији и Шпанији вредне више од 15 милијарди евра те је трговина у 2013. години са Европском унијом достигла 560 милијарди долара што је четвороструко повећање у поређењу са стањем од пре десет година (Politika, 2012). На тај начин, Кина је помажући Европској унији да остане „на ногама“ смањила могућност да она сама претрпи губитке, у исто време желећи да отвори простор за кинеска улагања и одобрвољи европске званичнике да попусте ограничења трговине наоружањем и осетљивим производима високе технологије који су потребни за кинески национални програм наоружања (Diplomatic Courier, 2012).

Међутим, до тога још увек није дошло јер су државе попут Данске, Норвешке, Шведске, Ирске, Португала и Пољске против укидања санкција, иако се Француска, Немачка, Италија и Шпанија већ дуже време залажу за њихово укидање, док су Велика Британија и Холандија неутралне (Babić, 2010: 429). То говори да је досегнуто „свеобухватно стратешко партнерство“, продубљено 2014. године (Council of the European Union, 2014), и поред тога што израз „свеобухватно“ упућује на врло широко подручје заједничких интереса и комплексан спектар односа, а „партнерство“ на досегнуту блискост и зрелост билатералних односа (Baković, 2006: 182), и даље ограничено непостојањем војностратешке сарадње (Babić, 2010: 426). Као формални разлози останка санкција на снази помињу се непоштовање људских права у Кини, утицај који би раст кинеске војне моћи у региону имао на односе са Тајваном (иако државе ЕУ доследно признају начело „једне Кине“, не продају оружје Тајвану, осим Француске 1992. године, нити постоји „тајвански лоби“ у ЕУ) и што би уколико се деси испорука оружја и војне технологије то оптеретило традиционално савезничке односе ЕУ и САД (нарочито имајући у виду да је доћи дом Америчког Конгреса већ претио завођењем санкција европским предузећима која би то учинила, Shambaugh, 2004: 244). Њихов значај данас је више симболичан него практичан.

Невероватан економски успон и „going out“ политика, којом Кина пласира вишак капитала са циљем да се продуби приступ страним тржиштима, природним ресурсима и напредним технологијама, изазивају несигурност и страх широм света. Чињеница да је Кина од тржишног елдорада и пожељног партнера у 21. веку постала озбиљан конкурент и супарник утицала је на њене односе са државама и међународним организацијама широм света. Па ипак, за разлику од односа на релацији Кина-САД, однос Брисел-Пекинг је искључиво заснован на начелу једнакости без икаквих системских или стратешких сукоба

интереса и жеље ЕУ да доминира у том односу. Дејвид Шамбау сматра да „ЕУ као глобални играч на међународној равни дели бриге Кине за уравнотеженији међународни поредак заснован на стварном мултилатерализму, и жели да је ангажује као одговорну силу (*Fuzeren De Daguao*) у решавању светских питања“ (Ahlbrandt-Kleine, 2009, Shambaugh, 2004: 248, Zoellick, 2005). Такође, он сматра да ће однос на релацији Кина-ЕУ „временом постати нова осовина у светским пословима и служити као извор стабилности у ровитом свету“ (Shambaugh, 2004: 247).

У оквиру „свеобухватног стратешког партнерства“, које постоји на релацији Брисел-Пекинг, кинеско руководство гради важност билатералних односа са државама како по степену важности тако и по карактеру (Dinić, 2009, Udovički, 2013). Велика Британија, Француска и Немачка се могу издвојити као стратешки партнери. То значи да ти односи прадстављају основу за највиши, најшири и најдубљи степен сарадње, подударности интереса и наглашеног пријатељства и отворености за дијалог, међусобно разумевање и узајамну подршку, без елемената мешања у унутрашње ствари. Уз ове три државе налазе се и Шпанија и Португалија с образложењем да се историјске везе (португалска колонија Макао) као и садашњи економски и енергетски интереси могу добро остварити у регијама које гравитирају Шпанији (Јужна Америка), односно државама у којима традиционалне везе има Португалија (Бразил, Африка). Интерес Кине за југ Европе подигао је и Грчку на ниво „стратешког партнера“. Од источноевропских држава у Европској унији традиционална блискост односа призната је успостављањем „сарадње и пријатељског партнерства“ са Пољском које је 2011. године прешло у „стратешко партнерство“ продубљено 2012. године (The China Times, 2012). Са Мађарском, иако су односи обећавали много више, због политичке конфронтације премијера Виктора Орбана и владајуће деснице са Бриселом, постигнуто је само „пријатељско кооперативно партнерство“ (Chinese Academy of Social Sciences, 2014). Чешко-кинески односи, међутим, због чешке спољнополитичке оријентације и разлика у приступу питањима људских права, нарочито у време председника Хавела, нису достигли ниво партнерства, док су односи са Словачком означени само као „свестрано партнерство“. Посебно је традиционална блискост наглашена у румунско-кинеским односима који су формално подигнути на ниво „пријатељског партнерства у општој сарадњи“. Бугарска формална одредница билатералних односа с Кином је такође „пријатељско партнерство у општој сарадњи“, док Хрватска има потписано „партнерство у општој сарадњи“ (Baković, 2006: 182, Embassy of the People's Republic of China in the Czech Republic, 2014). Такође, Кина посебно развија односе са институцијама Европске уније, као и са регионима попут Јужне Европе, Северне Европе и Централне и Источне Европе.

Кинески прозор могућности

Примарни европски регион на који путем „Пекиншког концензуса“ (Cooper Ramo, 2004: 39) Кина жели да прошири свој утицај примењујући „going

out“ политику јесте Централна и Источна Европа. Интересовање за овај регион, који од пада комунистичких режима води спољну политику претежно окренуту ка Западу, је одувек постојао. Државе Централне и Источне Европе, као део Источног блока, су биле прве које су признале НР Кину и које су јој током реформи пружале стручну помоћ (нарочито Југославија са Јосипом Брозом Титом на челу). Током преговора о приступању већине ових држава у Европску унију Кина је то видела као своју „карту“ за улазак на велико тржиште Европске уније. Стога је њено интересовање за овај регион нарочито порасло 2004. године. Такозвано „big bang“ проширење, као и оно из 2007. године, донело је значајне промене не само за старе државе чланице Европске уније и државе које претендују на чланство већ и за неевропске државе које виде ову међународну наднационалну организацију као важног актера на међународној сцени.

Непосредно пре ових проширења у октобру 2003. године кинеско руководство је објавило „Предлог практичне политике према Европској унији“ – први такав документ у Кини. Њиме је указано на потребу повећања економског присуства у Централној и Источној Европи која би, по овом документу, представљала „источна врата“ за кинески продор на територију целе Европе и чији је модел интеграције интересантан за проучавање и могућу примену на територији Азије. У форми препоруке власти водећи кинески Институт за савремене међународне односе (CICIR) је 2003. године у најутицајнијем часопису „Савремени међународни односи“ (*Xiandai Guoji Guanxi*) објавио „Извештај о политици Кине према Централној и Источној Европи“. У њему је речено да се кинеска политика према овом региону може посматрати кроз три основне области: економију - која има најважнију димензију утицаја, политику - која је у том тренутку играла помоћну улогу за постизање економских циљева, и образовање и културу - који представљају инструменте меке моћи са циљем да се створи једна стабилна основа за кинеске односе са државама овог региона, као и позитивна слика о Кини (Szczudlik-Tatar, 2010: 349-363).

Извештај је препоручио да Кина са ових 16 држава у области економије промовише бизнис, размену посета, успостављање форума сарадње, унапређење нивоа и области сарадње, промену структуре трговине повећавајући увоз кинеске високе технологије, имплементацију „going out“ политике, ближу сарадњу у оквиру СТО, концентрацију на кинеске стране директне инвестиције као начин да се заобиђу трговинске баријере Европске уније (антидампинг процедуре, високе царине на увоз, итд), повећање кинеског извоза, стварање позитивног имица кинеских брендова, пласирање девизних резерви на тржишту ЦИЕ и преузимање искуства у економској модернизацији и процесима интеграције и имплементирање тога у развојној политици на западу Кине (Zhongguo Xibu De Kaifa). У области политике кинеском руководству је препоручено да интензивира узајамне посете на високом нивоу како би се створила позитивна политичка клима за испуњење кинеских економских циљева, коришћење ASEAN модела сарадње, интензивирање сарадње са парламентима, политичким странкама и омладинским организацијама, подстицање политичара, бизнисмена и туриста да посете Кину како би се препознале размере

кинеских реформи, као и тражење активне подршке за укидање антидампиншких мера и забране на извоз оружја у Кину. У области образовања и културе препоручено је да кинеско руководство утиче на повећање разумевања према комунистичким режимима који су наставили да постоје након 1989. године, промоцију кинеске културе и језика путем оснивања Института Конфучије, студирања у Кини, учешћа у културним дешавањима у државама ЦИЕ и континуираним објашњењем кинеских ставова о осетљивим питањима попут Тибета, Тајвана, Синђанга и људских права (Szczudlik-Tatar, 2010: 349-363).

Могућност да Кина почне да игра важнију улогу у међународном систему и да буде у прилици да препоруке из Извештаја и Предлога практичне политике спроведе у пракси пружила је економска и финансијска криза која је 2009. године захватила Стари континент. Нови правац који је Кина заузела у својој спољној политици указао је да ће наредна, пета генерација лидера бити та која ће као задатак имати њихово спровођење. Европа долази у фокус пажње, а простор Централне и Источне Европе се перципира као својеврстан „прозор могућности“, услед опадања снаге улагања капитала водећих економских сила ЕУ, који уколико међусобна сарадња заживи може да се претвори у „стратешку прилику“ за Кину (Pencea, 2013). Због тога приступ који је осмишљен у ту сврху није подразумевао „један велики скок“ већ постепен и опрезан кинески улазак на територију држава овог региона како би се избегла алармантна забринутост која може да се појави због тзв. „кинеске претње“ (Szczudlik-Tatar, 2010: 349-363).

Оно што је уливало наду да ће уплив кинеских инвестиција и помоћи наићи на позитиван одјек код елита и јавног мњења ових држава је што су оне, генерално, усвојиле стратегију „отварања према Истоку“ активно апсорбујући инвестиције које су одатле долазиле како би попуниле постојећи вакуум, јер им је одговарао прилив новца ван држава Еурозоне како би наставиле свој економски раст (Zuokui, 2013). И поред различитих модела економског развоја свима им је била потребна економска и финансијска помоћ (нарочито оним из којих су се повукли други инвеститори у светлу глобалне кризе) коју је Кина била у могућности да пружи користећи своје девизне резерве. Приступ који се користио је исти онај који је годинама коришћен у Африци, Латинској Америци и Азији, а који се заснива на win-win стратегији (Shuangying) која се своди на то „ми вама дамо новац и помоћ, а ви нама за узврат приступ тржишту и технологијама“. С друге стране, управо недостатак кохерентне политике Европске уније дао је могућност Пекингу да „политиком шарма“ покуша да заобиђе нека од правила која важе на овом тржишту. То што су то већином биле државе које имају деценијски добре односе са Кином, које нису имале са њом никаква сукобљавања око осетљивих питања, било је од великог значаја (Szczudlik-Tatar, 2010: 349-363).

Први корак ка сарадњи са државама Централне и Источне Европе био је Економски и трговински форум који је Кина организовала у Будимпешти 25. јуна 2011. године. На њему је премијер Кине Вен Ђибао (*Wen Jiabao*) пренео поруку да Кина жели да развија добре односе са државама Централне и Источне Европе. Акценат је стављен на повећање билатералне трговине, двос-

мерно инвестирање, побољшање инфраструктурне сарадње, продубљење фискалне и финансијске сарадње и сарадњу стручњака у разним областима (Jiabao, 2011). Наредне године у априлу у Варшави премијер је учествовао на састанку са 16 премијера Централне и Источне Европе и на Економском и трговинском форуму где је најавио да је за тај регион намењено 10 милијарди долара са циљем кредитирања по преференцијалним условима развоја регионалне енергетике и инфраструктуре. Такође, сарадња се односила и на друга поља попут туризма, пољопривреде, образовања, науке и културе (RTS, 2012). Након повратка из Варшаве Министарство иностраних послова је из његовог говора извукло 12 најважнијих тачака које су назване Дванаест мера Кине за промоцију пријатељске сарадње са државама Централне и Источне Европе тзв. иницијатива у 12 тачака (Zuokui, 2013). Тек у септембру 2012. године, када је у оквиру Министарства иностраних послова формиран посебан Секретаријат за државе Централне и Источне Европе, који ће радити на спровођењу задатих 12 мера, ови *ad hoc* састанци на високом нивоу прерасли су у Механизам за сарадњу Кине са 16 држава Централне и Источне Европе или „16+1“ чиме је дат јасан сигнал да Пекинг намерава да појача своје односе са овим делом Европе. Како би се одржао континуитет предвиђено је да се састанци лидера ових 16 земаља са кинеским премијером одржавају једном годишње (Jiabao, 2012).

Други састанак премијера је одржан годину дана касније 25. и 26. новембра 2013. године у Букурешту и он представља први регуларни формат тог Механизма. Премијер Кине Ли Кеђианг (*Li Keqiang*) том приликом се сусрео са 16 премијера држава Централне и Источне Европе како би се размотрило улагање претходно одобрених 10 милијарди долара. У ту сврху је установљен Развојни фонд код кога ће земље учеснице појединачно конкурисати пројектима. Од укупног износа Кина ће трећину кредита одобрити под повољним условима, што значи са дужим роком отплате и нижом каматном стопом од тржишне (што се може видети на примеру моста преко Дунава и пројекта „Костолац“ у Србији). Да би могле да аплицирају државе морају да испуњавају одређене услове: да не примају развојну помоћ у виду повлашћених зајмова, да су у стању да сервисирају јавни дуг (тј. да им јавни дуг није превисок) и да је њихов БДП по глави становника нижи од кинеског (изузетак представљају државе за које се процени да је интерес улагања од политичке важности, Hubbard, 2007: 7). Услед тога многи уговори са државама којима се помоћ даје су нетранспарентни. Државе ЦИЕ које још увек нису чланице Европске уније су у великој предности. Нижи порези него у ЕУ, квалификована радна снага са ниским примањима, директан приступ на тржиште Европске уније, као и чињеница да могу да послуже као један вид „припремног терена“ кинеских компанија (имајући у виду неуспех *China Overseas Engineering Group Company* – COVEC да сагради аутопут од Варшаве до Берлина), на којем би оне стекле индустријску зрелост и технолошку софистицираност потребну за улазак на западна тржишта, прилагодили свој модел изградње европском тржишту, прописима и правилима, и обучиле своје менаџере да разумеју правила пословања локалних тржишта, дају им предност у односу на државе које су већ у Европској унији (Euroazija.info, 2013). Такође, у државама чланицама за сваки посао

мора да буде расписан тендер што не гарантује да ће кинеска компанија добити посао, већ најбољи понуђач, док државе претенденти на чланство још увек немају ту обавезу када су велики државни пројекти у питању. Домаћа легислатива већини влада ових држава омогућава да воде директне преговоре са страним инвеститорима. Такође, државе Европске уније не могу да дају државне гаранције како би добиле преференцијалне кредите, тако да у суштини могу да аплицирају само за комерцијални кредит који њима углавном не одговара јер је камата много виша.

Осим кредитне линије, предвиђено је и оснивање Фонда за инвестиционо сарадњу ради прикупљања 500 милиона долара. Већ првог дана Самита премијери Србије, Мађарске и Кине, Ивица Дачић, Виктор Орбан и Ли Кеђи-анг постигли су договор о заједничком пројекту модернизације железнице између Будимпеште и Београда (Kurir, 2013). Овај пројекат је од приоритетног значаја за Пекинг јер је у питању мултилатерални пројекат каквог до сада није било – између Кине, државе чланице и државе кандидата за чланство у Европској унији. Такође, премијер Кине је најавио да ће његова земља настојати да до 2018. године удвостручи трговину са земљама Централне и Источне Европе повећавајући је на 120 милијарди долара (The Diplomat, 2013). Пар дана након Самита одржан је Први кинеско-српски пословни форум у Београду на коме је бивши економски аташе Амбасаде НР Кине у Србији Џулијан Чи (*Julian Chi*) истакао да постоји велика шанса да се одобрени износ повећа са 10 на 100 милијарди долара, уколико се претходна сума новца потроши и ако буде довољно пројеката (B92, 2013).

Трећи састанак Механизма је одржан од 16-18. децембра 2014. године у Београду. Том приликом је кинески премијер свечано отворио мост Земун-Борча на Дунаву који гради кинеска компанија *China Road and Bridge Corporation* – CRBC (Амбасада Републике Србије у НР Кини, 2014). Он је на четвртом Економском и трговинском форуму и трећем Самиту премијера 17 држава објавио одлуку да ће постојећи инвестициони фонд од 10 милијарди долара бити повећан за милијарду долара, али и оформљен нови инвестициони фонд са 3 милијарде долара за подстицај кинеским компанијама и финансијским институцијама да активно учествују у јавно-приватним партнерствима и приватизационим процесима у државама ЦИЕ (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2014). Након отварања регионалног секретаријата за промоцију туризма у Будимпешти, промоцију инвестиција у Пољској и промоцију пољопривредне сарадње у Бугарској, решено је да секретаријат за инфраструктурне пројекте буде отворен у Србији која је из овог фонда већ повукла око 1,3 милијарде долара.

Током „Београдског сусрета“ највећи значај је дат потписивању споразума за мултилатерални пројекат изградње супербрзе пруге Београд-Будимпешта која треба да буде завршена до средине 2017. године. Предвиђено је да се она са једне стране настави према Скопљу до луке Пиреј, где је Кина инвестирала милијарде долара у лучке капацитете, а са друге стране према Бечу како би стигла до лука Ротердам и Хамбург. Изградњом железничке трансферзале Атина-Беч направиће се једна „копно-морска експресна лини-

ја“ од Кине ка Европи којом ће се смањити како кинески трошкови тако и време потребно да производи стигну до било које европске дестинације. Ли Кеђи-анг је нагласио да је од оснивања фонда од стране ЦИЕ држава предложено 38 пројеката од којих је већ 80 процената реализовано. Фокус је на мултилатералним пројектима, док је Србија држава са највише предложених и одобрених пројеката (Blic, 2014).

Стварање Механизма за сарадњу Кине са 16 држава Централне и Источне Европе представља нову кинеску стратегију која се огледа у регионалном приступу заснованом на једнакости и узајамном поштовању и користи, међусобном развоју и заједничком труду да се однос Кине и Европе унапреди (Keqiang, 2013). Овакав приступ Пекинга, оформљен по угледу на успешни одавно постојећи форум ЕУ-Кина, изазива опречна мишљења код бриселских званичника. Прва њихова реакција је била забринутост јер је Механизам окуплао много држава које су чланице ове наднационалне организације због чега им је ова иницијатива, након кинеских улагања у бродарство, инфраструктуру, транспорт и енергетику, изгледала као још један у низу кинеских покушаја да уђу у Европску унију на мала врата и разбију је на Исток и Запад. Како би ствар, ипак, на неки начин држали под контролом као домаћина Самита премијера у 2013. години су одабрали Букурешт, престоницу Румуније која је у исто време чланица Европске уније али и дугогодишњи пријатељ Кине. По речима министра саветника у Амбасади Републике Србије у НР Кини Татјане Панајотовић Цветковић, Србија, првобитни кинески избор за домаћина са којом Кина од 2009. године има потписан Споразум о стратешком партнерству који је 2014. године продубљен, заузврат је добила могућност да Томислав Николић буде први председник из региона који ће посетити Кину након доласка новог руководства на власт (Razgovor Tatjana Panajotović Cvetković, 2013). Упозорење које је земљама Централне и Источне Европе упутио званични Брисел да „приликом закључивања економских споразума са Кином не прекрше регулаторне прописе ЕУ“ довољно је јасно говорило колико далеко државе могу да иду у својој сарадњи са Пекингом и на који начин Брисел гледа ову иницијативу. Због тога је од стране Кине и држава ЦИЕ изричито наглашено да циљ држава овог региона није да формирају блок против ЕУ већ да делују у складу са европским правилима. Штавише, оне се више између себе доживљавају као ривали у жељи да привуку што више кинеских инвестиција него што желе да изазову негативне реакције од стране Брисела. Са кинеске стране је објашњено да Механизам не представља покушај спровођења стратегије „завади па владај“ већ јачање односа са државама овог региона виде искључиво као пут ка јачању односа са Европском унијом. Приступ државама овог региона заправо се изводи из кинеске стратегије за Европу и синтезе економских интереса према континенту као целини (Xinhua, 2013).

У међувремену је на Самиту презентована Стратешка агенда за сарадњу ЕУ-Кина 2020 којом је задат циљ да се до краја ове деценије повећа међусобна трговина на 1000 милијарди долара, док су изјаве европских званичника постале помирљивије (The Globalist, 2014). Разлог за то се може наћи у изјавама попут оне мађарског премијера Виктора Орбана који је након потписивања

мултилатералног пројекта између Кине, Мађарске и Србије изражавајући захвалност Кини на средствима која ће уложити, а која „еврозона није у стању да обезбеди“, послао јасну поруку Бриселу (Politika, 2014). Приликом посете председника Си Ђинпинга (*Xi Jinping*) Бриселу у периоду од 31. марта до 1. априла 2014. године уследило је продубљење већ постојећег стратешког партнерства између Кине и Европске уније и отпочети су преговори о потписивању јединственог билатералног споразума о инвестирању (ВИТ) уместо претходних 25 између појединачних држава чланица и Кине (Хрватска и Ирска немају билатерални споразум о инвестирању са Кином, док Белгија и Луксембург имају заједнички). Том приликом је договорена синергија између политика Европске уније и кинеске иницијативе о изградњи „економског појаса новог пута свиле“ (European Commission, 2014).

У суштини нови „пут свиле“ представља део кинеске енергетске и економске стратегије којом ново кинеско руководство, са Си Ђинпингом на челу, уназад неколико година тј. од треће пленарне сесије XVIII Конгреса КПК жели да смањи зависност од поморских путева. Иницијативу „Један појас, један пут“ Си Ђинпинг је предложио у 2013. години. Она се састоји из иницијативе за „Економски појас пута свиле“ промовисане 7. септембра у Казахстану, и иницијативе за „Морски пут свиле 21. века“ промовисане 31. октобра у Индонезији (Friends of Europe, 2014). У ту сврху биће установљен Фонд за пут свиле од 40 милијарди долара. Како ове иницијативе представљају део политике суседства за циљ имају стварање стабилности кроз економски развој и сарадњу. Пројекат „Један појас, један пут“ подразумева јачање политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне Азије и Европе и обухвата политичке, економске, трговинске и културне елементе и побољшану комуникацију у пет области: координацији политике, повезивању путева, неометаном промету, кретању новца и узајамном разумевању различитих народа (Szczudlik-Tatar, 2014). Брисел је подржао ову иницијативу јер се поклопила са његовим планом из 1995. године за стварање Међународног транспортног коридора Европа-Кавказ.Азија (TRACECA) који би повезао Европу, Црно море, Кавказ, Каспијско море и Централну Азију (China Institute for International Relations, 2014).

Фокус кинеског пројекта је, по речима Предрага Симића, професора на Факултету политичких наука у Београду, да се копнени промет са Европом појача новом железницом (Politika, 2014). Тиме би железница постала оптималнији начин за транспорт неких роба које би стизале брже у односу на поморски саобраћај и јефтиније у односу на ваздушни (на пример мобилни телефони су мали и лагани са високим ценама те су погодни за ваздушни саобраћај, док лаптоп рачунари који су већи и тежи од мобилних телефона погодни су за железнички транспорт), док великим производима са ниским ценама (попут телевизора) боље одговара превоз поморским путем (China Institute for International Relations, 2014). Потписани споразум између Кине, Мађарске и Србије (уз Македонију и Грчку) представља корак напред у реализацији ових кинеских планова где би нови „пут свиле“ ишао од западне Кине, преко Централне Азије, Ирана, Турске на Балкан и даље према централној Европи

(Xinhua, 2013). То што је Кина спремна да плати модернизацију пруге од Будимпеште до Београда као део Коридора 10, и да гради и део Коридора 11 према Чачку, аутопут Бар-Бољаре и улагања у ТЕ Костолац и мост на Дунаву није случајно и представља један део реализације ових планова. У суштини улагање у ове пројекте представља стварање повољних услова за диверзификацију кинеског теретног и енергетског транспорта, што се Бриселу не свиђа много и доживљава се као забијање клина (Politika, 2014).

Поред железничког правца који је досад постојао на релацији Chongqing (China)-Xinjiang-Europe (Duisburg, Germany), Wuhan (China)-Xinjiang-Europe (Prague, the Czech Republic), Chengdu (China)-Europe Express (Lodz, Poland), Zhengzhou (China)-Xinjiang-Hamburg (Germany) i Suzhou-Warsaw (Poland) веома важан је и поморски правац новог пута свиле (China Institute for International Relations, 2014). Први значајан корак се десио 2009. године када је *China Ocean Shipping Company* - COSCO потписала концесију на 35 година за велики део пирејске луке (улагање од 500 милиона евра и 2,5 милијарди евра за концесију за два контејнерска терминала) са намером даљег кинеског улагања и куповине 67 процената већинског пакета грчке владе у тој луци (Deutsche Welle, 2014). Први воз који је том новом трасом стигао у Европу прошао је у мају 2014. године управо преко Грчке, Македоније, Србије и Мађарске до Чешке (Pluton Logistics, 2014). Преусмеравањем поморске трговине од Источне Азије ка Грчкој преко Суецког канала Кинези штеде седам до десет дана у поређењу са традиционалним путем свиле и директно угрожавају Русију преко које иде целокупан транспорт, али и неколико лука: Ротердам, Истанбул, Напуљ, Трст, Ријеку и Копар, док Пиреј постаје главно чвориште које повезује кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског Истока и Северне Африке (China Institute for International Relations, 2014). На неки начин, по професору Симићу, „нови кинески железнички и поморски пут могао би да се назове кинеским јужним током“ (Politika, 2014). Корак даље у том правцу било је интересовање кинеске високе делегације за луке у Солуну и Копру, инвестиције у грчку и турску железницу, за изградњу платформе за извоз робе из Азије у Европску унију у околини Атине у вредности од око 800 милиона евра, у румунске, српске, црногорске и албанске аутопутеве, мост Сигет-Бараган, луку Констанца, Бургас, Ријеку и др (Vreme, 2014). Пекинг кроз инвестиције у инфраструктуру Централне и Источне Европе жели да убрза стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би се дистрибуирали кинески производи и унапредила трговина на релацији Исток-Запад. Самим тим остварују се основни национални интереси тј. проширивањем енергетске сарадње Кина повећава своју енергетску безбедност, грађењем инфраструктуре отвара тржишта за кинеске грађевинске фирме, а позивањем на извоз пољопривредних и производа животињског порекла из држава ЦИЕ помаже да се осигура безбедност прехране милијарде и триста милиона Кинеза (The Diplomat, 2013).

Кинески модел помоћи и инвестиција иностранству у државама Централне и Источне Европе

Кинески модел помоћи и инвестиција иностранству је базиран на ономе што је Џошуа Купер Рамо 2004. године назвао „Пекиншки консензус“ (2004: 39). Он се заснива на три принципа: иновације и прилагодљивост локалним условима (ангажовање напредне технологије радије него ширење технологија ниског нивоа), одрживост и стабилност (улагање у инфраструктуру и природне ресурсе), и очување независности (немешање у унутрашњу политику држава корисница као једно од пет начела мирољубиве коегзистенције на којима се темељи кинеска спољна политика, Јуришић, 1999: 38). Бела књига о иностраној помоћи Кине из 2011. године наводи следеће принципе: „У пружању помоћи иностранству, Кина даје све од себе да помогне државама корисницама (...) да постави темељ за будући развој и напредак на путу ка самосталности и независном развоју (...) Кина никад не користи помоћ коју даје иностранству као средство да се меша у унутрашње послове државе примаоца или да тражи политичке привилегије за себе“ (Republic of the East, 2014). Међутим, у пракси помоћ и инвестиције које Кина даје у иностранству служе њеним економским интересима који су нераскидиво повезани са спољнополитичким интересима: стални приступ ресурсима, тржишта за кинеску робу и услуге и политичка подршка (по питању Тајвана, Тибета, Синђанга и људских права).

Инострана помоћ и инвестиционе активности спонзорисане од стране Владе НР Кине – FAGIA могу се поделити у три категорије: грантови (бесповратна помоћ), бескаматни зајмови и повлашћени зајмови. Прве две се дају из државног буџета Кине, док су повлашћени зајмови обезбеђени углавном од стране Експорт-Импорт банке Кине (Ексим банка) која је у државном власништву и која од свог оснивања 1994. године представља једну од неколико институционалних банкарских организација овлашћених да спровode државну политику у индустрији, спољној трговини, дипломатији, економији и финансијама, пружају финансијску подршку кинеским компанијама и подстичу извоз производа и услуга из друге по величини националне привреде у свету. Прве две категорије помоћи су углавном стратешки и политички мотивисане од стране кинеског руководства, стога су и врло ретке, те се углавном као чешћи вид давања помоћи може видети повлашћено позајмљивање. По дефиницији OECD помоћ се квалификује као Званична развојна помоћ (ODA) уколико се састоји од техничке помоћи, званичних грантова, или позајмица за промоцију економског развоја и благостања, под преференцијалним условима са елементом гранта минимум 25 процената. Како кредити и инвестиције које стижу из Кине имају мањи проценат гранта од овога оне се једино могу сматрати Званичним развојним финансирањем (ODF). Уз то кинеска помоћ се често везује за увоз одређене кинеске опреме и услуга, куповину кинеске робе или власништво над оним за шта се средства одобравају што додатно утиче на то да се не може квалификовати као Званична развојна помоћ (Wolf et al, 2013: 3). Дакле, само уколико се ради о кредитима који се дају за „промоцију економског развоја и благостања као главног циља“ и уколико имају грант компоненту од минимум 25 процената они се карактеришу као Званична развојна помоћ.

Кинеска помоћ се углавном даје у повлашћеној форми кредита, а њихов рок отплате је од 10-20 година са каматном стопом између 2 и 4 процента и грејс периодом од 3-7 година. Ови субвенционисани кредити су ограничени јер морају да се уклопе у буџет који је предвиђен за давања НР Кине у ту сврху. Кинеско Министарство финансија субвенционише камату, што чини разлику између ниске, фиксираних стопе и стварних трошкова средстава Ексим банке. На пример, када да кредит по 2 процента, ову банку тај кредит кошта некада и 4 процента годишње, те она заправо прима субвенцију државе да покрије трошак давања повлашћеног кредита. Из тога се види право стратешко значење давања повољних кредита. Друга врста су кредити који се дају под комерцијалним условима. За њих се може рећи да су повољни, али не као субвенционисани (Arežina, 2013: 368).

Како би Ексим банка одобрила новац на коришћење одређеној држави неопходно је да она поднесе одређене пројекте. У пројектима на основу којих се добија кредит углавном је предвиђено да заједнички учествују кинеске и домаће компаније. Кинеска компанија је главни извођач (минимум 51 проценат учешћа), а компанија државе примаоца помоћи је подизвођач (максимум 49 процената). Пројекти су оријентисани на друштвену добробит државе којој се помоћ додељује и сви се раде по истом принципу (Brautigam, 2011). Држава која жели да се задужи подноси захтев Ексим банци која затим даје препоруку кинеском Министарству трговине. Ако је препорука прихваћена потписује се билатерални оквирни споразум између државе која се задужује и НР Кине. Када се потпише овај међудржавни споразум Ексим банка потписује споразум о зајму који је у складу са Оквирним споразумом о пројекту. Овај билатерални споразум обично потписује председник или потпредседник ове банке и министар из Владе државе која позајмљује средства. Међутим, иако на владином званичном сајту постоји преглед извештаја о потписаним уговорима, они не пружају увид у детаље попут информација о условима кредита, каматама и да ли је тај кредит исплаћен, враћен или опроштен (Hubbard, 2007: 4). Објашњење за то лежи управо у разлозима да неке од држава корисница помоћи не испуњавају критеријуме за примање развојне помоћи што значи да кинеска влада појединим државама одобрава ову врсту кредита из стратешких и политичких разлога.

И поред тенденције да се увек представља алтруистичка страна помоћи која се даје иностранству, у смислу побољшања живота људи у циљној земљи, не треба заборавити да у својој сржи она представља инструмент спољне политике, пројектован да унапреди циљеве и интересе државе донатора на светској сцени (Republic of the East, 2014). Стога, може се рећи да Иностранна помоћ и инвестиционе активности спонзорисане од стране Владе НР Кине (FAGIA) представља инструмент кинеске спољне политике, којим ова држава испуњава своје дипломатске, развојне и пословне циљеве и промовише економски развој и побољшање животног стандарда у земљама корисницама помоћи док истовремено јача сарадњу са њима. У највећим западним привредама процењује се да обим кинеских зајмова премашује све иностране кредите, које заједнички дају државе чланице Групе седам – Сједињене Америчке Државе,

Јапан, Немачка, Француска, Велика Британија, Канада и Италија (Brautigam, 2011).

Иако је у претходним деценијама спољна политика радила у корист економског опоравка земље, са достизањем зацртаних циљева ситуација се обрнула и економија је почела да ради у корист спољне политике. Путем економске помоћи Кина шири своје присуство широм света чиме уједно прави подлогу за боље политичке односе тј. она користи економске предности и интерес које државе имају од сарадње са њом, како би их везала у политичком, дипломатском и безбедносном смислу и како би изградила регионалну и глобалну мрежу база и савеза. Својим стрпљењем, компромисима и оваквом дугорочном политиком она одговара онима који желе да је обуздају, при чему покушава да, у било којој комбинацији, онемогући удруживање против ње, нарочито прављење војних савеза што је један од њених пет спољнополитичких циљева – контраобуздавање (Medeiros, 2009). Такође, кинеска иностранна помоћ и инвестиционе активности представљају и један од начина којим се кинеска влада, услед страха од губитка куповне моћи долара, већ годинама ослобађа својих девизних резерви купујући све што се купити може.¹ На тај и друге начине Кина је успела да за неколико последњих година своје резерве диверзификује и скоро половину из долара пребаци у злато или друге валуте. Разлог за то је незадовољство долларом које расте у свету због непрекидне енормне емисије нових количина те валуте, пре свега услед повећања потрошње америчке владе, што изазива страх свих који чувају доларе од губитка његове куповне моћи, која је од почетка претходног века била велика. Решење које Кинези предлажу јесте реформа међународног монетарног система (American Quarterly, June 26th 2013) и оснивање Заједничке банке за развој између земаља BRICS-а (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка) и Азијске инфраструктурне инвестиционе банке која има 21 државу оснивача којима би се парирало утицају институција Бретон Вудса формираним након краја Другог светског рата, попут Међународног монетарног фонда и Светске банке, у начину давања економске и развојне помоћи у свету. Током трајања Хладног рата услови Запада за давање помоћи нису били превише оштри јер је Совјетски Савез увек био спреман да уз мање оштре или без услова пружи неопходне ресурсе и инвестиције. И једна и друга страна су се водиле паролом „задржи државе на својој страни, спречи приступ другој страни“. Међутим, након краја Хладног рата институције Запада, свесне да једине „воде игру у граду“ и да државе примаоци немају коме другом да се обрате за подршку, су пооштриле политичке и економске захтеве за реформу. Оне су почеле да своју помоћ условљавају различитим привредним и друштвеним реформама, нарочито по питању демократије и људских права, консолидације државног буџета, мењања институционалног система, заштите животне средине итд, те је успон Кине и BRICS држава по-

¹ Кина је купила велики број авиона у Европи, при чему је користила веома интересантну шему. Авионе је купила на кредит, а као средство обезбеђења плаћања у залог је дала доларске хартије од вредности које је имала у свом портфељу. На тај и друге начине Кина је успела да за неколико последњих година своје резерве диверзификује и скоро половину својих резерви из долара пребаци у злато или друге валуте.

ново вратио хладноратовско такмичење као нешто сасвим нормално у међународном систему (Shambaugh, 2013, p. 162).

Дошло је до евидентног успоравања кинеског БДП раста. Годинама се сматрало да доња граница економског раста, неопходна за стабилност друштва, износи осам процената. Први пут од 1999. године Кина је 2012. годину завршила са растом БДП од 7,8 процената. У 2013. години он је био 7,7 процената, док је у првом кварталу 2014. године износио 7,4 процента (Макроекономија, 2013). И поред тога, као и окретања Кине ка решавању унутрашњих проблема како би се остварила визија „кинеског сна“, средства која се одвајају за FAGIA ће и даље бити велика. Због своје политике „без условљавања“ она ће бити изузетно примамљива. Једини начин на који би Запад могао да конкурише овом моделу помоћи је да учини неки други аспект своје помоћи атрактивнијим нпр. да повећа грант компоненту кредита, имајући у виду да су кинески кредити мање повлашћени од западних тј. захтевају да већи део кредита буде враћен. Ту је наравно и питање који ниво расхода су државе кориснице помоћи спремне да одвоје за политичке реформе. Уколико се Запад не преорјентише у складу са масовном променом глобалних развојних активности која је у току биће исечен са тржишта и замењен са много комфорнијим моделом кинеске помоћи иностранству који испред себе има јасан спољнополитички циљ.

Закључак

Политика развојне помоћи представља инструмент спољне политике, пројектован да унапреди циљеве и интересе држава даваоца на светској сцени. Институције Бретон Вудса формиране након краја Другог светског рата и њихов начин давања економске и развојне помоћи имале су примат у свету више од пола века. Промене глобалних развојних активности које је пратио економски развој новоиндустријализованих држава попут Бразила, Руске Федерације, Индије, Кине и Јужноафричке Републике (BRICS) за последицу су имале стварање новог модела давања иностране помоћи и инвестиција у свету. Условљавања различитим привредним и друштвеним реформама, нарочито по питању демократије и људских права, консолидације државног буџета, мењања институционалног система, заштите животне средине, итд. која је Запад увео након краја Хладног рата у замену за помоћ и инвестиције су замењена много комфорнијим (кинеским) моделом који користи политику „без условљавања“ тј. немешање у унутрашњу политику држава корисница.

Када је у питању коришћење политичких привилегија у замену за пружену помоћ и инвестиције, оба модела су прилично једнака, иако кинески званични документи говоре другачије. Пракса показује да се кинески модел такође води испуњењем циљева спољне политике у замену за помоћ и да има јасно дефинисане циљеве. Док западни модел има нејасне, недовољно експлицитне, алтруистичне циљеве попут промоције људских права, демократских реформи и сл. у случају Кине то су испуњење дипломатских, развојних и пос-

ловних циљева од којих су најбитнији стални приступ ресурсима, тржишта за кинеску робу и услуге и политичка подршка (по питању Тајвана, Тибета, Синђанга и људских права) и промоција економског развоја. Појава нових држава на светској сцени и формирање BRIKS банке и Азијске инфраструктурне инвестиционе банке омогућила је конкуренцију међу државама донаторима уводећи поново хладноратовско такмичење у међународни систем – пружање развојне помоћи у замену за испуњење циљева спољне политике. Јасно дефинисање циљева заснованих на win-win стратегији која се своди на то „ми вама дамо новац и помоћ, а ви нама за узврат приступ тржишту и технологијама“, показује да је циљ остао исти, само је приступ промењен. Услед тога лопта је пребачена у двориште држава корисница које све више почињу да делују као клијенти који траже најбољу понуду донатора.

Невероватан економски напредак омогућио је Кини да након две деценије убрзаног развоја поново буде у ситуацији да кроз економску помоћ и инвестиције које даје државама широм света пројектује своју моћ. „Пекиншки консензус“ и „going out“ политика су „офанзивом шарма“ првобитно промовисани у државама Латинске Америке, Африке и Азије где је Кина путем економске помоћи ширила своје присуство уједно правећи подлогу за боље политичке односе. Међутим, економска и финансијска криза, која се 2009. године прелила на Европу, отворила јој је пут на тржиште Европске уније које је до тад, и поред „свеобухватног стратешког партнерства“ које је постојало, за њу било прилично затворено. Помажући Европској унији да остане „на ногама“ Кина је пружајући помоћ Еврозони смањила могућност да она сама претрпи губитке, у исто време желећи да отвори простор за кинеска улагања и одобривољи европске званичнике да попусте ограничења трговине наоружањем и осетљивим производима високе технологије који су потребни за кинески национални програм наоружања. Иако до тога није дошло, јер је неколико држава и даље против њиховог укидања, то није била препрека да сарадња између ова два пола светске моћи напредује. Па ипак, европски званичници су све време изузетно опрезни свесни тога да Кина економске предности и интерес које државе имају од сарадње са њом користи како би их везала у политичком, дипломатском и безбедносном смислу.

Због тога приступ који је осмишљен за улазак у Централну и Источну Европу, регион који Кина перципира као „источна врата“ за продор на територију целе Европе и својеврстан „прозор могућности“ који би јој пружио прилику да, услед опадања снаге улагања капитала водећих економских сила Европске уније, могућност претвори у „стратешку прилику“, није подразумевао „један велики скок“ већ постепен и опрезан улазак како би се избегла алармантна забринутост која може да се појави због тзв. „кинеске претње“. Као идеално решење 2012. године осмишљен је Механизам „Кина+16“ са циљем сарадње 17 држава у области енергетике, инфраструктуре, туризма, пољопривреде, образовања, науке и културе. У ту сврху Кина је оформила фонд за државе овог региона од 10 милијарди долара кредитне помоћи по преференцијалним условима из ког је већ повучено неколико милијарди. Међутим, скептичност и забринутост бриселских званичника с једне стране, и жеља за дубљом сарад-

њом са друге стране, спречава Европску унију да пружи јасан оквир сарадње који државе региона ЦИЕ могу да имају са Кином. Услед тога, оне се све више, вођене потребом за капиталом и улагањима која долазе ван еврозоне, окрећу дубљој сарадњи са државама које то могу да обезбеде, попут Кине.

Продубљење постојећег стратешког партнерства Кина-ЕУ и синергија између политика Европске уније и кинеске иницијативе о новом путу свиле указују на то да су званичници из Брисела постали свесни тога. Потписана Стратешка агенда за сарадњу ЕУ–Кина 2020 говори у прилог томе. Она као главни циљ поставља повећање међусобне трговине на 1000 милијарди долара до краја деценије што указује у ком правцу ће се у наредних неколико година кретати сарадња на релацији Брисел–Пекинг (The Globalist, July 27th 2014). Ово ће засигурно позитивно утицати и на однос Кине са 16 држава ЦИЕ. Фонд од 10 милијарди долара који је њима намењен ће се повећавати сходно потребама које диктирају предложени пројекти. Уколико лидери држава ЦИЕ буду знали да направе баланс између својих интереса на једној страни и интереса ЕУ и Кине на другој страни, остварено партнерство и обострана корист ће показати да они схватају контекстуалну интелигенцију као кључну вештину којом ће изворе моћи преобратити у успешне стратегије. Тиме би свака од тих држава употребом стратегије „паметне моћи“ открила како бити паметна сила јер „моћ за постизање циљева подразумева моћ заједно са другима“ (Naj, 2012).

Литература:

1. Arežina, S (2014): Chinese 'going out' policy and its impact on relations with Serbia, *Review of International Affairs* 65 (1153-1154): 5-24.
2. Arežina, S (2013): *Odnos između NR Kine i Jugoslavije i Srbije od 1977. do 2009. godine*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Srbija.
3. Babić, B (2010): Odnosi Kine i EU: geoekonomska osovina u razvoju, *Međunarodni problemi* 62 (3): 418-462.
4. Baković, O (2004): Miroljubivi uspon – nova kineska vanjskopolitička teorija, *Politička misao*, 42 (1): 126-137.
5. Bergsten, F, Freeman, C, Lardy, N, Mitchell, D (2012): *Uspon Kine: izazovi i šanse*, Službeni glasnik, Beograd.
6. Blic (2014): Li: Kina podržava evropski put Srbije, Dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/520194/Li-Kina-podrzava-evropski-put-Srbije> (pristupljeno: 18 mart 2015).
7. Brautigam, D (2011): Policy arena aid 'with chinese characteristics': Chinese foreign aid and development finance meet the OECD – DAC aid regime, *Journal of International Development*, Wiley Online Library, Dostupno na: <http://www.american.edu/sis/faculty/upload/brautigam-aid-with-chinese-characteristics.pdf> (pristupljeno: 14 mart 2015).
8. Brzezinski, Z (2012): *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York.
9. B92 (2013): Kina ulaže 100 milijardi \$ u naš region, Dostupno na: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=12&dd=02&nav_id=784416 (pristupljeno 19 mart 2015).

10. China Institute for International Relations (2014): The Role of Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt, Dostupno na: http://www.ciiis.org.cn/english/2014-09/18/content_7243192.htm (pristupljeno: 21 mart 2013).
11. Cooper Ramo, J (2004): *The Beijing Consensus*, The Foreign Policy Centre, London.
12. CRI (2014): Svetska banka snizila predviđanja ovogodišnjeg kineskog rasta na 7,4 posto, Dostupno na: <http://croatian.cri.cn/288/2014/10/06/142s82410.htm> (pristupljeno: 11 mart 2015).
13. Deutsche Welle (2014): China's Premier continues European investment tour in Greece, Dostupno na: <http://www.dw.de/chinas-premier-continues-european-investment-tour-in-greece/a-17716743> (pristupljeno: 11 mart 2014).
14. Diplomatic Courier (2012): China's 'Going Out' Strategy, Dostupno na: <http://www.diplomaticcourier.com/news/regions/brics/952?showall=1> (pristupljeno: 26 marta 2015).
15. European Commission (2014): Joint Statement: Deepening the EU-China Comprehensive Strategic Partnership for mutual benefit, Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-89_en.htm (pristupljeno 31 mart 2015).
16. Hubbard, P (2007): Aiding Transparency: What We Can Learn About China Exim Bank's Concessional Loans, Working Paper Number 126, Center for Global Development, Dostupno na: http://www.cgdev.org/files/14424_file_AidingTransparency.pdf (pristupljeno: 23 mart 2015).
17. Information Office of the State Council The People's Republic of China (2011): *China's Peaceful Development*, Foreign Languages Press Co. Ltd, Beijing.
18. Jiabao, W (2011): Strengthen Traditional Friendship and Promote Common Development, The China-CEE Economic Forum, Budapest, Dostupno na: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wenjiabaofangwenouzhou_665752/t836545.shtml (pristupljeno: 17 marta 2015).
19. Jiabao, W (2012): Work Together for a Promising Future—Adress at the China-CEE Economic Forum, Warsaw, Dostupno na: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wjbispg_665714/t931415.shtml (pristupljeno: 17 mart 2015).
20. Kennedy, P (1997): *Priprema za 21. vek*, Službeni list SRJ, Beograd.
21. Keqiang, L (2013): Remarks by H.E. Li Keqiang Premier of the State Council of the People's Republic of China at the Meeting of Heads of Government of China and Central and Eastern European Countries, Bucharest, Dostupno na: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/lkqcxzdogjldrhwbdlmnyjxzsgsfwcxshhzzzcygzlhy/t1103607.shtml (pristupljeno: 25 mart 2015).
22. Krauthammer, C (1990/91): Unipolar moment, *Foreign affairs*, America and the World 70 (1): 22-23.
23. Krauthammer, C (2002): The Unipolar Moment Revisited, *The National Interest* 70 (Winter): 5-17.
24. Kissinger, H (2011): *On China*, The Penguin Press, New York.
25. Makroekonomija (2013): Kina: Ekonomska kretanja u 2012, Dostupno na: <http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/kina-ekonomska-kretanja-u-2012> (pristupljeno: 20 mart 2015).
26. Medeiros, ES (2009): China as International Actor: Activism, Opportunism and Diversification, RAND Corporation, Santa Monica.
27. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2014): Li Keqiang Attends and Addresses Fourth China-CEEC Economic and Trade Forum, Dostupno na:

- http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wshd_665389/t1220475.shtml (pristupljeno: 20 mart 2015).
28. Nye, JS (2012): *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd.
 29. Panajotović Cvetković, T (2013): Author interview with Charge d'Affaires of Republic of Serbia in PR China, Beijing.
 30. Pencea, S (2013): Windows of Opportunity in China-CEE Economic Relations. Paper delivered to the meeting of China and Central and Eastern European Countries: Economic Cooperation and Outlook, Beijing, Dostupno na: http://www.globeco.ro/wp-content/uploads/vol/split/vol_1_no_2/geo_2013_vol1_no2_art_001.pdf (pristupljeno: 21 mart 2015).
 31. Politika (2014): Kineski zid na putu Srbije ka EU?, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Kineski-zid-na-putu-Srbije-ka-EU.lt.html> (pristupljeno: 25 mart 2015).
 32. Republic of the East (2014): New World Order of Development, Dostupno na: <http://russia-eastern-republic.com/2014/08/07/new-world-order-of-development> (pristupljeno: 22 mart 2015).
 33. Schweller, RL (1994): Bandwagoning for Profit - Bringing the Revisionist State Back In, *International Security* 19 (1): 72-107.
 34. Shambaugh, D (2004): China and Europe- the emerging axis, *Current History*, September: 243-248.
 35. Scissors, D (2013): China's Steady Global Investment: American Choices, *The Heritage Foundation*, Dostupno na: <http://www.heritage.org/research/reports/2013/07/china-s-steady-global-investment-american-choices> (pristupljeno: 27 mart 2015).
 36. Scissors, D (2013): China's Global Investment Rises: The U.S. Should Focus on Competition, *The Heritage Foundation*, Dostupno na: <http://www.heritage.org/research/reports/2013/01/chinas-global-investment-rises-the-us-should-focus-on-competition> (pristupljeno: 29 mart 2015).
 37. Stojanović, B (2013): China's Road to Capitalism. Book Review, *Panoeconomicus* 60 (6): 837-845.
 38. Szczudlik-Tatar, J (2010): Central and Eastern Europe in China's foreign policy after the last EU's enlargement, In: Majer M et al (eds) *Panorama of global security environment*, Bratislava: CENAA, 349-363.
 39. Szczudlik-Tatar, J (2013): China's New Silk Road Diplomacy, Policy Paper, PISM 34 (82), Warsaw: 1-8.
 40. *TANJUG Press* (1977): Albanija protiv Titove posete Kini, *Crveni bilten*, AFP, 2. septembar, f. 78, spec-1.
 41. The China Times (2012): China, Poland agree to deepen strategic partnership, Dostupno na: <http://thechinatimes.com/online/2012/04/3261.html> (pristupljeno 21 mart 2014).
 42. The Diplomat (2013): China 'Marches West' – to Europe, Dostupno na: <http://thediplomat.com/2013/11/china-marches-west-to-europe> (pristupljeno 25 mart 2015).
 43. The Globalist (2014): China's Interest in Central and Eastern Europe, Dostupno na: <http://www.theglobalist.com/chinas-interest-in-central-and-eastern-europe> (pristupljeno: 29 mart 2015).
 44. U.S. Department of State (2013): The East Asia-Pacific Rebalance: Expanding U.S. Engagement, Dostupno na: <http://www.state.gov/r/pa/pl/2013/218776.htm> (pristupljeno: 25 mart 2014).
 45. Wolf, CJ, Wang, X, Warner, E (2013): *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities*, RAND Corporation, Washington D.C.

46. Xiaofang, M (2013): Curent Situation of Chinese Economy, Lecture, Seminar *China's issues*, 16-31 November 2013, Chinese Academy of Governance, Beijing.
47. Xinhua (2013): Zhonggong zhongyang guanyu quanmian shenhua gaige ruogan zhong-da wenti de jue ding (quanwen) [Central Committee's Decision on Major Issues Concerning Comprehensively Deepening Reforms (full text)], Chapter 7, Point 26.
48. Zakaria, F (2009): *Postamerički svet*, Heliks, Smederevo.